

HAMVAY PÉTER

ESTERHÁZY-KINCSKERESŐ

KÍSÉRLETEK EGY HAJDANVOLT KINCSTÁR

REKONSTRUKCIÓJÁRA

TAlaposan felborzolta a múzeumi világot néhány éve az a gondolat, hogy a fertődi Esterházy-kastélyba gyűjtenek minden egykor itt őrzött vagy egyáltalán az Esterházy család hercegi ágához köthető műtárgyat. Vannak érvek természetesen a terv mellett is, hiszen a pompás műtárgyak bizonyára nemcsak látogatókat vonzanának, hanem még autentikusabbá tennék a háború után alaposan kirabolt kastélyt. Ez utóbbiban nehéz versenyezni a határ túloldalán lévő kismartoni kastéllyal vagy a fraknói várral, hiszen ott a kontinuitás soha nem szakadt meg. Ma mindkettő az Esterhazy Privatstiftung, illetve az Esterhazy Betriebe Gmbh kezelésében áll, a hozzájuk tartozó birtokok, vállalkozások jövedelméből tartják fenn a műemlékeket és valósítják meg több helyszínen a kiváló zenei és kiállítási programjukat.

Idehaza máig nem lezárt vita folyik arról, hogy milyen tárgyaknak is kellene képezniük a fertőd-esterházi Esterházy-kastély berendezését. A szakma nagyobb része szerint helyesebb volna a jelenlegi közgyűjteményekben hagyni az Esterházy család tulajdonából elszármazott műtárgyakat, és Fertődön időnként nagyszabású kiállításokat rendezni. (Ausztriában egyébként mindkét modellt alkalmazzák. A legfontosabb műtárgyegyüttesek – mint például az ezüstbútorok vagy a fegyvertár – állandó kiállításon láthatók, de igyekeznek időszakos kiállításokkal is látogatókat csalogatni.) „A Fertődön összegyűjteni tervezett művek többsége nem tartozott Fertőd berendezéséhez” – szögezte le egyebek mellett az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottságának állásfoglalása. A műtárgyegyüttes legnagyobb és legféltettebb része, az ötvös- és textilgyűjtemény az építető, Esterházy „Fényes” Miklós herceg személyéhez sem kötődik. E műveket egy-két darab kivételével a hercegi ág hitbizományához tartozóan Fraknón, illetve Bécsben őrizték egészen 1918 őszéig – áll a nyilatkozatban.

a szakma nagyobb része szerint helyesebb volna a jelenlegi közgyűjteményekben hagyni az Esterházy család tulajdonából elszármazott műtárgyakat

„a Fertődön összegyűjteni tervezett művek többsége nem tartozott Fertőd berendezéséhez”

Az Esterházy-kincstár tárgyaitak feltárása a budai Esterházy-palota beomlott pincéjében, 1949
Iparművészeti Múzeum

¶ Bardi Terézia Anna, az Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont tudományos igazgatója szerint a török-magyar harcok, illetve a magyarországi török hódoltság korában az Esterházy-kincstár, illetve az Esterházy család legféltettebb ingóságainak legbiztonságosabb őrzési helyéül az Esterházy Miklós nádor által a 17. században átépíttetett fraknoi vár volt az Esterházy család számára a lehető legjobb, szinte magától értetődő választás. Szerinte azonban az Esterházy család egyéb műtárgyaihoz hasonlóan a kincstár egyes darabjai is számos okból kikerülhettek és ki is kerültek hosszabb-rövidebb időre a fraknoi kincstár kamráiból. A források tanúsága szerint egyes tárgyak bizonyíthatóan feltűnnek például a 18. századi Eszterháznál, Esterházy „Fényes” Miklós herceg korában. Bardi Terézia saját kutatásai mellett Rész Imre tanulmányára is hivatkozott, amikor őt idézve emlékeztetett rá, hogy az első világháború után a Magyarország területi integritásának felbomlását megelőző nyugat-magyarországi arisztokrácia, mindekenélőtt a Batthyány és az Esterházy család, arra törekedett, hogy a Magyarországtól elszakításra ítéltetett nyugat-magyarországi területekről olyan magyar országterületre költöztesse magánlevéltárait, amely az első világháborút lezáró békeszerződések után is magyar terület marad. A kismartoni főlevéltár iratainak és könyvtárának magyar területekre, az eszterházi kastélyba való átmentését és ott történő elhelyezését 1921 nyarán döntötte el a családi tanács. Ezekkel együtt a fraknoi várból háromvagonnyi műtárgyat, köztük hadtörténeti tárgyakat szállítottak át Eszterházára, és helyeztek el a kastélyban – idézte Rész Imrét és más forrásokat Bardi Terézia. Eszterháznál két helyiségben kapott helyet a levéltár, a Budapesten való elhelyezéséig ide került az átmenekített könyvtár, s Bardi Terézia tudomása szerint a kastély második emeletén vasládákban helyeztek el számos műtárgyat (a kincstár tárgyait is beleértve). Ez utóbbiról egy egykorú útleírás is említést tesz. Ám végül a levéltár és a könyvtár jó része 1925-ben a Tárnok utcai Esterházy-palotába került. (Eszterháznál maradt a könyvtár másik része, valamint a birtokigazgatáshoz szüksége levéltári anyag). A kincstár ekkor már Budapesten volt, így tudta azt államosítani és az Iparművészeti Múzeumba szállíttatni

a tanácskormány. A Tanácsköztársaság bukása, rendeleteinek hatályon kívül helyezése után sem vitette el a család a műtárgyakat, hanem letéti szerződéssel ott tartotta azt az Iparművészeti Múzeumban. A második világháború idején azonban Esterházy Pál herceg (1901–1989) először a Magyar Nemzeti Múzeumba szállíttatta a tárgyakat, ahol azok a múzeum egyéb műkincseivel együtt, fémládákban a múzeum óvóhelyére kerültek, majd 1944. november 29-e és december 4-e között a budai Várnegyedben álló, Tárnok utcai palotájába vitette a műtárgyakat rejtő ládákat. Ám míg az Iparművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum szerencsésen átvészelte az ostrot, a budai Esterházy-palotát a következő év januárjában súlyos bombatalálat érte: a 13-as számú házrészhez tartozó épületrész tetőszerkezete beomlott, és megközelíthetlenné tette a műtárgyakat őrző pincét, így a kincsekkel teli ládákat is. A Gerevich László régész-művészettörténész és Voit Pál művészettörténész által 1949 januárjában vezetett feltáró munkák hozták felszínre a tárgyakat, amelyeket beszállítottak az Iparművészeti Múzeumba. A károk leírhatatlanok voltak, de a szinte elpusztult műkincsek egy részét több évtizedes munkával újjáteremtették az Iparművészeti Múzeumban. A múzeum ezen heroikus munka erkölcsi jogán is tart igényt rájuk.

¶ A család soha nem kérte vissza az együttest, de azt sem tagadja, hogy vannak nyitott kérdések. A magyar fél úgy érvel, hogy a kincsek a hitbizományok megszüntetéséről szóló 1949. évi VII. törvény értelmében kerültek állami tulajdonba – ha így van, az állami tulajdon jogszerű. A család viszont a letéti szerződést tekinti érvényesnek, miután a letét nem évül el, a tulajdonjog ma is a családot illeti. Sümegi György tanulmánya szerint a kincstárat a bíróság kobozta el Esterházy Páltól, amikor az 1949. februári Mindszenty-per negyedrendű vádlottjaként tizenöt év börtönbüntetésre ítélték. Konceptió perben hozott ítélet azonban jogszerűtlen, így nem alapozza meg az állami tulajdont. Roppant bonyolult lenne tisztázni a tulajdonjogot, de láthatóan a kényes kérdést egyik fél sem akarja bolygatni. Pedig hatalmas értékről van szó.

roppant bonyolult lenne tisztázni a tulajdonjogot, de láthatóan a kényes kérdést egyik fél sem akarja bolygatni

¶ A magyar főúri kincstárak közül egyedülként fennmaradt, sőt a 17. századtól egészen a 19. századig gyarapodó gyűjtemény

Az Esterházy-kincstár tárgyai az Iparművészeti Múzeum Ötvös művek, ékszerek és az Esterházy kincs című kiállításán, 1962
Kárász Judit felvétele, Iparművészeti Múzeum

felfogható
úgy is, hogy
szerteszóródott
a családi kollektió,
de úgy is, hogy
az ország egyik
legfontosabb
famíliája által
felhalmozott
kulturális örökség
a vonatkozó
szakgyűjteményekbe
került

legismertebb darabjai 260 ötvöstárgy és 65 tétel öltözet. Előbbiek közül kiemelkedik a Bacchus diadalát ábrázoló asztali dísz, mely a híres augsburgi ötvös, Abraham I. Drentwett alkotása. A vezekényi csatában (1652) hősi halált halt Esterházy László megdicsőülését reprezentálja a vezekényi tál, mely Philipp Jakob Drentwett műve. A gyűjtemény része még 97 érem, amelyet a Nemzeti Múzeum őriz. Ide kerültek a hatvanas években a történelmi tárgyú metszetek, festmények és egy különleges hangszer: Esterházy „Fényes” Miklós barytonja. A zenekedvelő főúr kottagyűjteménye, benne néhány értékes Haydn-kézirattal pedig az Országos Széchényi Könyvtárba került. Ez felfogható úgy is, hogy szerteszóródott a családi kollektió, de úgy is, hogy az ország egyik legfontosabb famíliája által felhalmozott kulturális örökség a vonatkozó szakgyűjteményekbe került.

- ¶ A kormányzat ezt a status quót akarja megváltoztatni 2012 óta. A kulturális államtitkárságra hárult az a feladat, hogy világítsa át a közgyűjteményeket. 2012 novemberében írt levelében arról érdeklődött számos közgyűjteménynél, hogy vannak-e náluk bizonyíthatóan vagy gyaníthatóan a fertődi Esterházy-kastélyból származó javak, „mert a kulturális tárcának kimutatást kell készíteni a magyar múzeumokban fellelhető, egykor a kastély berendezési tárgyait képező ingóságok tekintetében”. A kastély háború előtti berendezési tárgyai közül viszont kevés van magyar közgyűjteményben, a németek, az oroszok, valamint a helyi lakosság fosztogatása következtében. Ami a háború után fellelhető volt idehaza, azt a kastélyban 1959-ben nyílt múzeumban helyezték el. Így tehát a közgyűjtemények zömében nemleges választ adtak. 2013 februárjában újabb levelet kaptak, amely már „valamennyi, az Esterházy-hagyatékhoz kapcsolódó művelődéstörténeti anyag” listáját kérte. A közgyűjtemények azonban nem tudnak és nem is igen akartak ilyeneket a néhány hetesre szabott határidőre előállítani.
- ¶ Zumbok Ferenc, a fertődi Esterházy-kastély megújításáért felelős kormánybiztos épp a kastélyban tartott kormányülésen tette szóvá a múzeumok vonakodását a miniszterelnöknek, aki ott helyben utasította Balog Zoltán emberi erőforrásokért

felelős minisztert egy olyan törvénymódosításra, amely a műtárgyak mozgatását a szakminiszter hatáskörébe rendeli. A szakma tiltakozott, például azzal az érveléssel, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár korabeli iratanyagából értelmetlen lenne kiszakítani az Esterházyak egyébként is rájuk bízott levéltárát. Az Országos Széchényi Könyvtár szerint pedig a náluk lévő néhány Haydn-kézirat csak korlátozott ideig bemutatható, a kottatár ezernyi olasz nyomtatott barokk operájának elszállítása pedig lehetetlenné tenné azok kutatását. Takács Imre, az Iparművészeti Múzeum akkori igazgatója pedig kijelentette, a műtárgyak nincsenek szállítható állapotban. Amikor ezt a minisztérium nem fogadta el, 2014 januárjában – nem sokkal mandátumának lejáratá előtt – a múzeumvezető bejelentette lemondását. Zumbok Ferenc 2013. októberi halála után a kastély felújításának feladata L. Simon Lászlóhoz került. Kezdetben mint kormánybiztos, később mint a Miniszterelnökség államtitkára felelt érte.

egy közvetlenül a Miniszterelnökséghez tartozó új intézményt hozva létre: Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont néven

- ¶ A viharos előzmények után emelték ki a Forster Központ portfóliójából a fertődi Esterházy-kastélyt 2014 márciusában, egy közvetlenül a Miniszterelnökséghez tartozó új intézményt hozva létre: Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont néven. Ennek részeként megalapították a Haydn Kutatóközpontot is. Legalábbis papíron. Mindkettő élén egy turisztikai szakember, Bodrogai László Anzelm állt.
- ¶ A kincstár bemutatására, egyfajta új múzeumi szárnynak a kastély nyugati szárnyát jelölték ki. A rekonstrukcióhoz szükséges 1,5 milliárd forint mellett további félmilliárd forint áll rendelkezésre a múzeumi berendezések beszerzésére. Az első lépés az itt működő Porpáczy Aladár Középiskola elköltöztetése volt. Erről már 2012. szeptember 11-én kormányhatározat rendelkezett. A határidő először 2013. január 1-je volt, aztán kiderült, hogy ilyen rövid idő alatt, ráadásul a tanév közepén lehetetlen megoldani a költözést, ezért június 30-ig adtak haladékot. Az új épület nem készült el erre az időre sem, a szárnyat mégis kiürítették, az iskolát ideiglenes ingatlanokban helyezték el. Több mint két és fél év múlva kezdődtek csak meg a munkálatok. 2016 áprilisában nyerte meg ugyanis a ZÁÉV Zrt. és a West Hungaria Bau Kft. alkotta W-Z Fertőd Konzorcium

a hatvan év alatt alaposan lelakott szárny felújítását, de azt máig nem sikerült átadni. Az iskolai tornateremnek használt egykori képtárban, a tantermekké feldarabolt könyvtárnak helyet adó épületben a vártnál több emléket sikerült felszínre hozniuk a régészeti és falkutatási munkálatoknak.

¶ Bardi Terézia és kollégái tervei szerint a nyugati szárny földszintjén kap helyet a képtár, és két helyiségben egy muzeális köteteket őrző, kutatható könyvtár. Az egykori könyvtár darabjai mára szétszóródtak, de néhány darabbal azért felidézik azt az időt, amikor termeket töltöttek meg az értékes nyomtatványok, kéziratok. Ugyancsak a szárny földszintjén kap helyet egy porcelánkamra és egy időszak kiállításoknak helyet adó terem sor is. Szintén főleg időszak kiállításoknak – így például érmek, rendjelek, miniatúrák bemutatásának – ad majd helyet a második emelet, a nyugati szárny első emeletén mutatják majd be a kincstárat, az ötvösműveket, viseleteket. Azt nem sikerült megtudni, mikor nyílhat meg az új múzeum. A Haydn Kutatóközpont végleges otthona az egykori Muzsikház lesz, ahol Haydn élt. Az épület egy részében azonban még az önkormányzat működik.

a Haydn
Kutatóközpont
végleges otthona
az egykori
Muzsikház lesz,
ahol Haydn élt

¶ Bár a kívülről számára kevésbé látszott az Eszterháza Központ működése, az mégis egyre nagyobb lett. Magába olvasztotta a környék legfontosabb állami műemlékeit, 2014-ben a nagyceki Széchenyi-kastélyt és a benne lévő emlékmúzeumot, valamint a félig-meddig felújított, funkcióját kereső fertőrákosi egykori püspöki palotát. 2015 áprilisában pedig megkapták a sopronbánfalvai egykori pálos kolostorból kialakított szálloda tulajdonosi jogait. Ekkor vette meg az állam a műemlék kolostort, pontosabban annak tulajdonosát, a Nistema Kft.-t, ami a Kovács Gábor-féle Bankár Holding birtokában volt. A kolostort a Kogartot alapító bankár a Norvég Alap 544 millió forintos támogatásával újította fel, de a meditációs központként működő, méregdrága szálloda meglehetősen rosszul ment. Az Eszterháza Központ még a kormány bürokráciacsökkentő terveit is megúsza. Nem olvasztották be más intézménybe, minisztériumba, a szervezeti bázisa a Nistema Kft. lett, a cég felett a Miniszterelnökség gyakorolja a tulajdonosi jogokat. Időközben az L. Simon László emberének

Dömötör László és Ungi István az Esterházy-kincstár ügyvezetett Mátyás-kulacsát restaurálják az Iparművészeti Múzeum ötvösrestaurátor-műhelyében, 1952
Iparművészeti Múzeum

Dömötör László az Esterházy-kincstárból származó fedeles billikom restaurálása közben az Iparművészeti Múzeum ötvösrestaurátor-műhelyében, 1953
Iparművészeti Múzeum

az Esterházy-
kincstár nagy
részét pedig 2016
decemberében
a tiltakozások
dacára már el
is szállították
Fertődre, de mivel
a kiállítótér még
nem készült el,
egyelőre nem
látható

számító Bodrogainak távoznia kellett. Helyette idén szeptembertől Firtl Máttyás, a térség KDNP-s országgyűlési képviselőjének lánya, Egresitsné Firtl Katalin Barbara lett az új igazgató.

¶ A központ filozófiája időközben némileg módosult. Már Bodrogai úgy nyilatkozott, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár és a Nemzeti Múzeum anyagát nem igénylik. Az Esterházy-kincstár nagy részét pedig 2016 decemberében a tiltakozások dacára már el is szállították Fertődre, de mivel a kiállítótér még nem készült el, egyelőre nem látható. Bardi Terézia szerint műtárgyvédelmi szempontból sokkal jobb helyük van Fertődön, mint a budapesti Iparművészeti Múzeumban volt, amely egyébként most felújítás miatt bezárt.

¶ Bardi Terézia szerint elsősorban a nemzetközi és hazai műtárgypiacon kutatnak fel Esterházyakhoz köthető vagy őket ábrázoló műveket. Leginkább természetesen olyanokat szeretnének megszerezni, amelyek bizonyíthatóan a kastély berendezését képezték. Igaz, ez a munka korábban is zajlott, bár jóval kevesebb pénzből, így csekélyebb eredménnyel. Így került vissza például Németországból a díszterem bútorzatának néhány darabja, amelyek alapján később hiteles másolatokkal az eredeti mintájára lehetett berendezni Haydn koncertjeinek helyszínét.

¶ Az *eltűnt idő nyomában* címmel kiállítás is nyílt 2016 nyarán a kastélyban, ami az Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont megalakulása óta fellelt és visszaszerzett mintegy 470 műtárgyat mutatta be. A tárlat egyik fő látványossága Esterházy „Fényes” Miklós herceg 1770 körül készült íróasztala volt, amelyet ráadásul sikerült az eredeti helyére állítani. Megkerült egy 1760–1765 körül készült komód is, amely Léonard Boudin, a 18. század egyik legtöbbet foglalkoztatott párizsi asztalosmesterének műhelyéből került ki. Ez azért is érdekes, mert a hozzá tartozó sarokszekrény megmaradt az eredeti berendezésből. Ugyancsak a történet apró részskéreinek könyvelhető el, hogy az Esterházy család tulajdonából származó, majd a római Volpi családtól műkereskedelemben került, beauvais-i kárpittal bevont karosszékeket sikerült megvásárolnia az Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpontnak a Christie's aukciós háztól.

Az alkotó portréja Schima A. Bandi ötvösművész retrospektív kiállításáról
Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, Magyar Ispita